

מסורת הש"ס

א. יומא פ.א. זבחיס לח.ב.
חולין נ.ב.ב. ערכין כו.ב.
ירושלמי פאה פיו הי"ב.
שביעית פ"א הי"א. יומא פ"ח
ה"ב. כתובות פ"ח הי"א.

גרסות

ולא בעי מדיח... ולא בעי מקנח
בכתי"מ: **ולא מדיח... ולא מקנח.**

קינוח פה
בכתה"י: **קינוח הפה.**

הוה ליה מקולי
בכתי"מ: **הו"ל מדיח מקולי** ויש בכתי"י: **א"ה הו"ל מקולי.**

גבי קולי בית שמאי
וחומרי בית הלל
בכתי"מ: **גבי עדיות** ויש כתי"י שחסרות בהם מלים אלה.

גופא אמר רבי זירא
בכתי"מ: **גופא א"ר יהודה.**

בפת והני מילי
בדחיטי אבל
בדשערי לא
ודחיטי נמי לא
אמרן
אלא בקריא
אבל בחמימא
יש בכתי"י: **בפת ולא אמרן לא בדחיטי**

אבל בדשערי לא
ולא אמרן
אלא בקריאי
אבל בחמימי.

ודחיטי נמי
ובדחיטי נמי.

משטר שטרי
בכתה"י: **משטר שטר.**

בכל מילי הוי
יש בכתי"י: **בכל מידי הוי.**

הוי קינוח
בכתי"מ: **הוי קינוח הפה.**

איני והא
אמר
בכתי"מ: **והא אמר.**

אכל בשר
אסור
לאכול גבינה
גבינה
מותר
לאכול בשר
בכתה"י: **אכל גבינה**
מותר
לאכול בשר
אסור
לאכול גבינה.

לבשר
אמר
ליה
ולא
בכתי"מ: **לבשר ולא.**

אחא בר יוסף
בכתי"מ: **אחא בריה דרב יוסף**
ויש
בכתי"י: **רב אחא.**

קרי עליה
יש בכתי"י: **א"ל עליך**
אמר קרא.

בר חמרא
לגבי
אבא
בכתה"י: **בר חמרא.**

בל הבשר

אילימא [אם תאמר] שכוונת הדברים היא שבית שמאי אומרים שהריהו מקנח את פיו בדבר מוצק, **ולא בעי** [ואינו צריך] שיהא מדיח את פיו במים, שכן לדעתם הקינוח מועיל יותר מן ההדחה. ואילו בית הלל אומרים שהריהו מדיח את פיו במים, ולא **בעי** [ואינו צריך] שיהא **מקנח** את פיו, שלדעתו אין הקינוח מועיל כדרך שההדחה מועילה — אין לומר כן, שכן **אלא** מעתה

הא דאמר [זו שאמר] **ר' זירא**: אין **קינוח** פה **אלא בפת**, **כמאן** [כמין] אם כן אמר זאת? לכאורה כדעת בית שמאי הסבורים שהאוכל בשר צריך לקנח פיו לפני אכילת גבינה, ושלא כשיטת בית הלל הסבורים שנצרך הוא להדחה, ולא לקינוח, ואין זה מסתבר שיורה ר' זירא הלכה כבית שמאי ולא כבית הלל! **אלא** צריכים לפרש כך את מחלוקתם של בית שמאי ובית הלל, שבית שמאי אומרים כי די בכך שיהא מקנח את פיו לאחר אכילת בשר, ולא **בעי** [ואינו צריך] שיהא גם מדיח את פיו. ואילו בית הלל אומרים כי מלבד שהוא מקנח הריהו אף מדיח — ואולם אף זאת אין לומר, שכן הוי ליה [הרי זה] מחלוקת בית שמאי ובית הלל, שיש בה אם כן מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל, ולתנייה [וצריך שישנה אותה התנא במסכת עדיות] **גבי** [אצל] שאר מחלוקותיהם השנויות שם **כקולי** בית שמאי וחומרי בית הלל! **אלא** צריך לפרש כך את מחלוקתם, שבית שמאי אומרים בדינו של האוכל בשר, שהריהו מקנח את פיו לפני אכילת גבינה, והוא הדין למדיח, שנצרך הוא לקינוח ולהדחה. ובית הלל אומרים שהריהו מדיח והוא הדין למקנח, שנצרך הוא אף לכך. ונמצא לפי זה כי מר [וחכם זה] אמר **חדא** [דבר אחד], ומר [וחכם זה] אמר **חדא** [דבר אחד]. ולמעשה הם לא פליגי [ואינם חלוקים] זה עם זה.

למעלה הובאה הלכה בשם ר' זירא, אגב בירור שיטות בית שמאי ובית הלל, ועתה דנים בה **גופא** [עצמה]. שאמר **ר' זירא**: אין קינוח הפה **אלא בפת**. ומפרטים: והני מילי [דברים אלה] אמורים דווקא בפת העשויה מקמה דחיטי [של חיטים], **אבל** בפת העשויה מקמה **דשערי** [של שעורים] — **לא**, שכן פה זו כדי לקנח יפה את הפה. ומוסיפים: אף פת דחיטי נמי **לא** אמרן [של חיטים גם כן לא אמרנו] שהריהי מועילה לקינוח הפה **אלא** דווקא בוו שהיא קריא [קרה]. **אבל** בפת חיטים שהיא חמימא [חמה] אינה מועילה לקינוח, כי **משטר שטרי** [מתורככת ונדבקת] היא בחיך, ואינה מקנחת כראוי. ועוד מוסיפים כי אף בפת חיטים קרייה **הני מילי ברכיכא** [דברים אלה אמורים דווקא בפת רכה]. **אבל באקושא** [בקשה] — **לא**, שאינה מקנחת כראוי. ומסכמים: **והלכתא** [והלכה] היא כי **בכל מילי הוי** [ובכל דבר הרי זה] **קינוח, לבר מקמחא תמרי וירקא** [חוץ מקמח. תמרים וירק].

ועוד בכירור דין אכילת גבינה לאחר אכילת בשר, **בעא מיניה** [שאל אותם] **רב אסי מר' יוחנן**: כמה זמן יששה בין אכילת בשר לאכילת גבינה? **אמר ליה** [ל?] **ולא כלום**, שאינו צריך להמתין כלל. ותוהים: **איני** [כן הוא] הלכה, והא [והרי] **אמר רב חסדא**: מי שאכל בשר — אסור לו לאכול מיד גבינה? **מי** שאכל גבינה? **אמר ליה** [ל?] **רב אסי** **אמר רב חסדא**: **אסור** לו לאכול מיד גבינה? **ועל כך** אמר ליה [ל?] **ר' יוחנן** בתשובה: **ולא כלום**, שאינו צריך להמתין כלל.

למעלה הובאה הלכה משמו של רב חסדא בכירור הוראתו של ר' יוחנן, ועתה דנים בה **גופא** [עצמה]. ובנוסחה המורחב. **אמר רב חסדא**: **אכל בשר** — **אסור לאכול** מיד אחר כן גבינה, ומשום שהבשר מפריש שומן הנדבק בפה והמשמר עדיין בפיו את טעם הבשר. אבל אם אכל גבינה — **מותר לאכול בשר**. **אמר ליה** [ל?] **רב אחא בר יוסף** לרב חסדא כשאלה: **בשר שבין השינים** מהו דינו לענין אכילת גבינה אחרי כן, האם הריהו נחשב כבשר, ואין לאכול גבינה כל עוד הוא נתון בתוך פיו? **קרי** [קרא] רב חסדא את המקרא הוזה עליה [עליו]. כתשובה לשאלתו זו של רב אחא בר יוסף] **"הבשר עודנו בין שיניהם"** (במדבר יא, לג) — הרי שאף הבשר שבין השיניים נקרא "בשר", וממילא אין לאכול גבינה כל עוד הוא נתון בין השיניים.

ועוד נאמר בענין שיעור המתנה שבין אכילת בשר לבין אכילת גבינה, **אמר מר עוקבא**: **אנא, להא מלתא, חלא בר חמרא** [אני, לענין זה, כמו חומץ בו יין עיובים]

מקנח... מדיח
ראשונים כתבו בפשטות שהן הקינוח והן ההדחה, הכוונה היא לפה (ריטב"א, וכן עולה מלשון רש"י ותוס'). ויש שכתבו כי קינוח אמנם מתייחס לפה, ואולם הדחה מתייחסת לידיים (רא"ה, ובראש יוסף כתב שכן היא שיטת הרמב"ם, וחת"ס כתב שכן היא שיטת ר"ת בספר הישר).
בית שמאי אומרים מקנח ולא בעי מדיח
נחלקו ראשונים מה מועיל יותר, הקינוח או ההדחה. יש שכתבו שהקינוח יפה מן ההדחה, ובית שמאי סבורים שמאחר שכבר קינח, שוב אין צורך בהדחה (והוא שאמרו "ולא בעי מדיח"). ואילו בית הלל סבורים שאין צורך דווקא בקינוח, אלא אפשר גם בהדחה בלבד (רש"י).

אכן הקשו על שיטה זו, הן מצד הלשון (שלא היה לו למסדר התלמוד לומר "מקנח ולא בעי מדיח... מדיח ולא בעי מקנח" אלא "מקנח ולא מדיח... מדיח ולא מקנח"), והן מפני שלשיטה זו, במקום הסיכום הרחוק של סוגייתנו שלפיו אין בית שמאי ובית הלל חולקים, היה מקום לפרש כי אמנם חלוקים בית שמאי ובית הלל, שלדעת בית שמאי קינוח עדיף, ולדעת בית הלל די בהדחה. ולכן העלו פירוש אחר כי לדברי הכל ההדחה עדיפה מהקינוח, ולדעת בית שמאי די בקינוח בלבד, ואין צורך בהדחה. ואילו לדעת בית הלל הדחה בלבד מועילה. ואף שהיה מקום להקשות שהרי זה מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל, לא הקשו כן כיון שהקשו באופן אחר מדברי ר' זירא (תוס').
אין קינוח הפה אלא בפת
אכן לא התברר בדברי ר' זירא כיצד נעשה הקינוח בפת. והמפרשים אמרו כי הרי זה נעשה בלעיסת הפת (או בשאר דברים) היטב, שמתוך כך מתקנחים שאריות האוכל שאכל מקודם (ש"ע יו"ד פט, ב). ועד כתבו כי צריך המקנח לבלוע את המזון, ולא שילעטנו ויפלטנו אל מחוץ לפיו (פרי תואר), שכן הוא דרך הקינוח הראויה, מלבד שהפולט את המזון המקנח הרי זה מפסיד אוכלין (פת"ש).

מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי
כתבו המפרשים כי למסקנת הסוגיה, שנצרכים אנו לקינוח ולהדחה, אין הקפדה באשר לסדר הפעולות, מה קודם למה, קינוח או הדחה (ש"ת מה"ם מרוטנבורג).
איני והא אמר רב חסדא
אף שרב חסדא ר' יוחנן היו שניהם אמוראים, מכל מקום מקשים מדבריו על דברי ר' יוחנן, שכן מוצאים אנו בכמה מקומות כי רב חסדא ראה עצמו כאחד מתלמידי ר' יוחנן (פסחים ק"וא, מכות כ"גא ועוד), ואין מסתבר שחולק עליו. אבל אין זו קושיה מדברי רב חסדא על דברי ר' יוחנן, אלא כתמיהה על נוסח דברי ר' יוחנן. ואכן, תוקן נוסח זה והועמד בגירסתו המדוייקת (ישא ברכה).

אמר מר עוקבא אנא
להא מלתא חלא בר חמרא
לגבי
אבא
דנו אחרונים מה משמיענו בכך מר עוקבא. שאילו בא להשמיענו שכח הדיתרא עדיף, שאף שאבוי החמיר בדבר, הוא עצמו מקל בו — לא היה לו לומר על עצמו שהריהו כחומץ בן יין ביחס לאביו. והסבירו כי קבלה היתה בידם ששיעור ההמתנה בין אכילת בשר לאכילת גבינה הוא מסעודה לסעודה. ואביו של מר עוקבא חשש שמה סעודה קבועה בריבי תבשילים אינה אלא פעם אחת ביום, בעוד ששאר הסעודות אינן אלא סעודות

פרק שמיני

חולין

קה ע"א

אילימא בית שמאי אומרים מקנח — פיו. ולא מדיח — נמיס, שהקינות יפה מן ההדחה, ולא הווכחה כלן הדחה. ובית הלל אומרים מדיח ולא בעי קינוח — ללא כגי ליה נקינות, אלל מדיח נמיס וואו עיקר, ואין לריך קינות. אין קינוח פה — להכשיר לאכול נשר אחר גבינה. אלא — אם כן קנמו נפת, דקינות הפת שאוכל

הפת צינמים היא יפה. נימא בית שמאי היא — לדי צית הלל — הדחה נעי, ולא הוזכר קינות. אף מדיח — תרוייהו נעינן, וקאמר רבי זירא דקינות צין למר וצין למר נפת הוא. וליתנייה — נמסכת עדיות (פרק רביעי ופרק חמישי) שכל קולי צית שמאי וחומרי צית הלל נשנו שס. והוא הדין — דמרווייהו נעינן. בדשערי לא — מפני שמתפרר נתון הפה, ואינו נקשר יחד כשלוטפו, לפיכך אינו מקנח. שטר — נעשה כך ונדבק נמין. ודוגמתו צ"הסוכר" (נצנל מניעל פה,3): אשטר מישטר, תמנשט על העין. אקושא — קשה יותר מדלי, וגם הוא מתפרר נתון הפה כשל שעורים. קמחא תמרי וירקא — רכין הן. בין בשר לגבינה — משמע, שאלל נשר ורואל לאכול גבינה. אסור לאכול גבינה — משום דנשר מויליט שומן, והוא נדבק נפה ומלריך נעטמו. בשר שבין השיניים — מי משיז נשר שלל לאכול גבינה עמו עד שיטלנו? הבשר עודנו — אלמל מיקרי "נשר". אנא להא מילתא חלא בר חמרא — לדבר זה אינו גרוע מאצ, כחומץ בן יין.

תוספות

אי לימא בית שמאי אומרים מקנח ולא בעי מדיח — פירש בקונטרס: שהקינוח יפה מן ההדחה, ולא הוזכר כאן הדחה. "ובית הלל אומרים: מדיח ולא בעי מקנח" — ולא סגי ליה בקינוח, אלא מדיח במים, והוא עיקר, ואינו צריך קינוח. וקשה לפירשו: ללא הוה ליה למימר "ולא בעי" אלא "מקנח ולא מדיח", "מדיח ולא מקנח"! ועוד: אמאי דחיק לאסוקי דלא פליגי? לימא דלביט שמאי עדיף קינוח, ובית הלל סברי דאף בהדחה לחודיה סגי כמו בקינוח לחודיה! לכן נראה: דפשיטא ליה למסדר התלמוד דהדחה עדיף מקינוח, והכי פירושא: "בית שמאי סברי מקנח ולא בעי מדיח" — כלומר, בקינוח סגי, אף על גב דגרע, ולא בעי מדיח דעדיף. ובית הלל סברי: מדיח לחודיה בעינן. והשתא הוה ליה למימר "ולא סגי במקנח, דגרעי", אלא איידי דנקט לבית שמאי "ולא בעי", נקט נמי לבית הלל. והשתא הוה ליה למיפרך: אם כן, הוה ליה מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל! אלא דאית ליה פירכא אחריתי. ולא מציי לשנויי דבית שמאי תרתי בעי. ונקט "מקנח", והוא הדין דבעי מדיח בהדיה. ובית הלל סברי דסגי בחד, או מדיח או מקנח — דאם כן, הוה ליה לבית הלל למינקט "מקנח", דהוי רבותא טפי, דגרע ממדיח.

מקנח והוא הדין למדיח — תרווייהו בעינן כדפירש בקונטרס, וכן פירש רבינו חננאל.

אסי מר' יוחנן: כמה זמן יששה בין אכילת בשר לאכילת גבינה? **אמר ליה** [ל?] **ולא כלום**, שאינו צריך להמתין כלל. ותוהים: **איני** [כן הוא] הלכה, והא [והרי] **אמר רב חסדא**: מי שאכל בשר — אסור לו לאכול מיד בשר אחריה! **אלא** יש לומר שכן שאל רב אסי את ר' יוחנן: כמה זמן יששה בין אכילת גבינה לבשר? **ועל כך** אמר ליה [ל?] **ר' יוחנן** בתשובה: **ולא כלום**, שאינו צריך להמתין כלל.

למעלה הובאה הלכה משמו של רב חסדא בכירור הוראתו של ר' יוחנן, ועתה דנים בה **גופא** [עצמה]. ובנוסחה המורחב. **אמר רב חסדא**: **אכל בשר** — **אסור לאכול** מיד אחר כן גבינה, ומשום שהבשר מפריש שומן הנדבק בפה והמשמר עדיין בפיו את טעם הבשר. אבל אם אכל גבינה — **מותר לאכול בשר**. **אמר ליה** [ל?] **רב אחא בר יוסף** לרב חסדא כשאלה: **בשר שבין השינים** מהו דינו לענין אכילת גבינה אחרי כן, האם הריהו נחשב כבשר, ואין לאכול גבינה כל עוד הוא נתון בתוך פיו? **קרי** [קרא] רב חסדא את המקרא הוזה עליה [עליו]. כתשובה לשאלתו זו של רב אחא בר יוסף] **"הבשר עודנו בין שיניהם"** (במדבר יא, לג) — הרי שאף הבשר שבין השיניים נקרא "בשר", וממילא אין לאכול גבינה כל עוד הוא נתון בין השיניים.

ועוד נאמר בענין שיעור המתנה שבין אכילת בשר לבין אכילת גבינה, **אמר מר עוקבא**: **אנא, להא מלתא, חלא בר חמרא** [אני, לענין זה, כמו חומץ בו יין]

אריז. ולכך המתין ליום המחרת. ואילו מר עוקבא אמר שהוא כחומץ בן יין, שאינו מחמיר כל כך בהגדרת סעודה, ולכך אף סעודה שאינה בריבוי תבשילים נחשבת כסעודה, ושתי סעודות הן ביום (יש"ש).

אורח ההלכה

מדיח והוא הדין למקנח... **בכל מילי הוי קינוח**
אכל גבינה — מותר לאכול מיד אחריה בשר, ובלבד שיבדוק בידיו שלא יהא שום דבר מהגבינה נדבק בהם. ואם היה זה בשעות הלילה, שאינו יכול לברוק היטב — צריך לרחצו. וצריך לקנח פיו ולהדחיו. והקינוח הוא שילעט פת ויקנח בו פיו יפה. וכן מקנח בכל דבר שרצה, חוץ מקמח, תמרים וירקות, לפי שהם נדבקים בחניכיים ואין מקנחים יפה. ואחר כך ידיח פיו במים או ביין (ואין צריך לדקדק אם מקדים הדחה או קינוח. מהרי"ם). והביא בהג"מ שריצב"א נהג שלאחר הדחת ידיו ופיו היה מכניס אצבעו לתוך פיו ובודק יפה שלא ישאר דבר בפיו, ואחר כך היה עושה קינוח הפה בפת. אבל ר"י הזקן היה נוהג לשרות פת במים ואוכלו, ועולה בשביל קינוח והדחת הפה, או שהיה אוכל דבר שמקנחים בו ושותה אחר כך מים או יין. (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פי"ט הכ"ו. ש"ע יו"ד פט, ב).

אכל בשר אסור לאכול גבינה
אכל בשר, אפילו של חיה ועוף — לא יאכל אחריו גבינה (כרב חסדא) עד שיששה שש שעות (כשיעור הזמן שממתנינים לסעודה אחרת. רמב"ם, וכמר עוקבא). ואפילו אם שהה כשיעור, אם יש בשר בין השינים, צריך להסירו. וכתב הרמ"א שאם מצא אחר כך בשר בין השינים, והסירו, צריך להדיח פיו קודם שיאכל גבינה. ויש אומרים שאין צריכים להמתין שש שעות, רק מיד כשסילק עצמו מאכילת הבשר ובירך ברכת המזון, מותר לאכול גבינה על ידי קינוח והדחה. והוסף שהמנהג הפשוט במדינות אלף, להמתין אחר אכילת הבשר שעה אחת, ואוכלים אחר כך גבינה. ואולם צריכים לברך גם כן ברכת המזון אחר הבשר, שאז נחשב כסעודה אחרת, שמתור לאכול בה גבינה לדברי המקילים. אבל בלא ברכת המזון, לא מועילה המתנת שעה. ואין חילוק אם המתין השעה קודם ברכת המזון, או אחר כך. ואם מצא בשר בין שיניו אחר השעה, צריך לנקרו ולהסירו. ויש אומרים שאין מלכתחילה לברך ברכת המזון על מנת לאכול גבינה (שאין בכך משום טילוק. גר"א), אבל אין נוהרים בוה. ויש מדקדקים להמתין שש שעות אחר אכילת בשר לגבינה, וכן נכון לעשות. וכן מנהג רוב ישראל. (רמב"ם שם הכ"ז. ש"ע שם סעיף א).

גבינה מותר לאכול בשר
אכל גבינה — מותר לאכול מיד אחריה בשר, ובלבד שיבדוק בידיו שלא יהא שום דבר מהגבינה נדבק בהם. ואם היה בלילה, שאינו יכול לברוק אותם היטב, צריך לרחצו. כרב חסדא. וצריך לקנח פיו ולהדחיו. והו דווקא בבשר בהמה וחיה, אבל אם בא לאכול בשר עוף אחר גבינה — אינו צריך לא קינוח ולא נטילה. וכתב הרמ"א שיש מחמירים אפילו בבשר עוף אחר גבינה. (רמב"ם שם הכ"ו. ש"ע שם סעיף ב).

למחר כי השתא – מעת לעת. סייר – הולך וראה קרקעומו מה הן לריכות. משכה איתירא – מולא סלע, מפני שמתקנס נלל הנריך. פתכא דאופי – משוי עניס שהיה גונזו. קדמוך – שאמרו שהיה אדם רואה נכסיו נכל יוס, וראה מה יעשה. צנורא דבדקא – המים יולאין מוץ לגדומיהן, ונאין לשטוף פירותיו דרך פתם שנשפת האמה. רמא קלא – הריס קול וזוט.

לְגַבֵּי אָבָא, דְּאֵילוּ אָבָא – פִּי הָוָה אָכִיל בְּשָׂרָא הָאֵידָנָא, לָא הָוָה אָכַל גְּבִינָה עַד לְמַחַר עַד הַשְּׁתָּא. וְאֵילוּ אָנָּא – בְּהָא סְעוּדָתָא הוּא דְּלָא אָכִילָנָא, לְסְעוּדָתָא אַחְרִיתָא – אָכִילָנָא.

ה אָמַר שְׁמוּאֵל: אָנָּא, לְהָא מְלָתָא, חֲלָא בַר חַמְרָא לְגַבֵּי אָבָא, דְּאֵילוּ אָבָא – הָוָה סְיִיר נְכָסִיה תְּרִי זְמַנֵּי בְיוּמָא, וְאָנָּא לָא סְיִירָנָא אֲלָא חֲדָא זְיַמְנָא. שְׁמוּאֵל לְטַעְמִיהָ, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: מֵאֵן דְּסְיִיר נְכָסִיה פֶּל יוּמָא – מִשְׁפַּח אֶסְתִּירָא. אֲבִי הָוָה סְיִיר נְכָסִיה פֶּל יוּמָא וְיוּמָא, יוּמָא חַד פִּגְעַת בְּאַרְיִסְיָה דְּדָרִי פִּתְכָא דְּאֹפִי. אָמַר לִיה: הֲנִי לְהִיכָא? אָמַר לִיה: לְבִי מַר. אָמַר לִיה: כִּפְבָּר קְדַמּוּךְ רַבְנִין. רַב אָסִי הָוָה סְיִיר נְכָסִיה פֶּל יוּמָא, אָמַר: הִיכָא נִינְהוּ פֶּל הֲנִי אֶסְתִּירִי דְּמַר שְׁמוּאֵל? יוּמָא חַד חֲזָא צִינּוּרָא דְּבִדְקָא בְּאַרְעִיָה, שְׁקָלִיה לְגַלְיָמִיהָ, כְּרַכְיָה אוֹתְבִיָה בְּגוּהָ. רְמָא קְלָא, אָתוּ אֲיַנְשֵׁי סְכְרוּהָ. אֲשַׁכְּחִינְהוּ לְכוּלְהוּ אִיסְתְּרִי דְּמַר שְׁמוּאֵל.

ו אָמַר רַב אִידִי בַר אֲבִין, אָמַר רַב יְצַחְק בַּר אֲשֻׁזִין: מִים רְאֻשׁוֹנִים – מְצוּהָ, וְאַחְרוֹנִים – חוֹבָה. מִיתִיבִי: מִים רְאֻשׁוֹנִים וְאַחְרוֹנִים – חוֹבָה, אֲמַצְעִיִּים – רְשׁוּת! מְצוּהָ לְגַבֵּי רְשׁוּת – "חוֹבָה" קָרִי לָהּ.

ז גּוּפָא: מִים רְאֻשׁוֹנִים וְאַחְרוֹנִים – חוֹבָה, אֲמַצְעִיִּים – רְשׁוּת, רְאֻשׁוֹנִים – נוֹטְלִין בֵּין בְּכָלֵי בֵּין עַל גַּבֵּי קְרָקַע, אַחְרוֹנִים – אֵין נוֹטְלִין אֲלָא בְּכָלֵי. וְאַמְרִי לָהּ: אֵין נוֹטְלִין עַל גַּבֵּי קְרָקַע. מַאי בִּינְיָהוּ? אֵיפָא בִּינְיָהוּ – קִינְסָא. מִים רְאֻשׁוֹנִים – נוֹטְלִין בֵּין בְּחַמִּין בֵּין בְּצוּזָן, אַחְרוֹנִים – אֵין נוֹטְלִין אֲלָא בְּצוּזָן, מְפַנֵּי שְׁחַמִּין מְפַעְפְּעִין אֶת הַיָּדִים, וְאֵין מְעַבְרִין אֶת הַזְוִהָמָא.

ח "מִים רְאֻשׁוֹנִים נוֹטְלִין בֵּין בְּחַמִּין בֵּין בְּצוּזָן". אָמַר רַב יְצַחְק בַּר יוֹסֵף, אָמַר רַבִּי יְנָאי: לָא שְׁנוּ אֲלָא שְׁאֵין הַיָּד

(ז,א) ופטורין מרחיצת ידים, וקאמר רב חייה בגמרא: לא שנו אלא מים ראשונים, אבל אחרונים – לא. דאמר רב יהודה בריה דרב חייה: מפני מה אמרו מים אחרונים חובה? מפני שכל סדומית כו'. ובהלכות גדולות פירש: דראשונים שהם מצוה, משום סרך תרומה – טעונין ברכה. אבל אחרונים שהם לצורך אדם, משום מלח סדומית – אין טעונין ברכה. ומכאן כתב רבינו יהודה בפרק "במה מדליקין" בתוספות: שאין לברך על קריאת שמע שלפני מטתו "אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרות שמע". ואם תאמר: אמצעיים, כגון בין גבינה לבשר, שהן לצורך מצוה יהיו טעונין ברכה! ויש לומר: דאין זה כי אם הכשר אכילה, כמו ניקור חלב ומליחת בשר.

ז למעלה הובאו דברי הברייתא בכיור דברי רב אידי בר אביי, ועתה דנים בה גופא [עצמה]. ובנוסחה המורחבת: מים ראשונים וכן מים אחרונים – הריהם חובה, ואילו מים אמצעיים – הריהם רשות. ועוד הברל בין סוגי המים הללו: מים ראשונים – נוטלין בין באופן שישפכו המים אל תוך כלי, בין שישפכו על גבי קרקע. ואילו מים אחרונים – אין נוטלין אלא באופן שישפכו המים אל תוך כלי, ואמרי לה [ויש אומרים] הלכה זו בנוסח שונה: מים אחרונים אין נוטלין על גבי קרקע. ושואלים: מאי בינייהו? [מה ההבדל להלכה ביניהם? ומשיבים:] הברל לענין נטילת מים אחרונים על קינסא [קניסין] עץ קטנים] המונחים על הארץ. לנוסח שמים אחרונים ניטלים רק לתוך כלי – אין נוטלים מים אחרונים על קסמי עץ. ואילו לנוסח שמים אחרונים ניטלים על גבי קרקע – נוטלים מים אחרונים על קסמי עץ. ועוד בהבדל שבין סוגי נטילת הידים הללו, מים ראשונים – נוטלין בין במים חמין בין בצוּזָן, ואילו מים אחרונים – אין נוטלין אלא בצוּזָן, ומדוע אין נוטלים במים חמים למים אחרונים? מפני שמים חמין מפעפעין [עושים כנקבים] את הידים, ואין הם מעבירין את הזוהמא [הלכלוך] שעל הידים.

ח שנינו בברייתא זו כי מים ראשונים נוטלין בין בחמין בין בצוּזָן. ובהסבר הדברים אמר רב יצחק בר יוסף, אמר ר' ינאי: לא שנו שנוטלים למים ראשונים במים חמים אלא בזמן שאין היד

עיונים

ואנא לא סירנא אלא חדא זימנא תהו המפרשים, על שום מה לא נהג שמואל באביו בענין זה. והסבירו כי ידע שמואל באביו שהיה במדרגה גבוהה, שבכל דבר שעשה, ידע שהכל מאת ה' הוא. ואדם כזה ראוי לו להרבות במעשי ידיו, שבכל שעושה, כן הוא מכיר עוד כי ה' הוא המברכו. ואולם מי שאינו במדרגה כזו, עלול לתלות הדברים במעשיו. ולכן חשב שמואל שלא להרבות בהשתרות, לפי שהגדיר עצמו כחומץ ביחס ליון בהשוואה לאביו (מכתב מאליהו). ועוד כתבו שאף זה בכלל עבודת שמים, כי מי שחש על מנתו לשומרו, הריהו מכבד את ה' שנתן לו שפע שכזה. והוא הטעם שצדקקים מונחים חביב עליהם, כמובא לעיל צ"א,א [בן יהודית]. ויש שכתבו בדרך הרמז שמוסבים הדברים לענין חשבון הנפש, שאביו של שמואל היה מסייר בנכסיו הרחוקים, שברך בנפשו שתי פעמים בכל יום. ואילו שמואל, שלא היה במדרגתו של אביו לא היה עושה כן אלא פעם אחת ביום (חפץ חיים, שם עולם).

אורח ההלכה

בהא סעודתא הוא דלא אכילנא לסעודתא אחריתא אכילנא ראה "אורח ההלכה" לעיל ד"ה אכל בשר אסור לאכול גבינה.

מים ראשונים מצוה מצות חכמים, שנצטוו מן התורה להשמע להם (שנאמר "על פי התורה אשר יורוך"), ליטול הידים לאכילה (וכן לקריאת שמע ולתפילה). כרב אידי בר אבין בשם רב יצחק בר אשיין. (רמב"ם ספר אהבה הלכות ברכות פ"ו ה"ב).

לגבי אבא [אצל אבין]. שאילו אבא [אבין] כי הוה אכיל בשרא האינדנא, לא הוה אכל [כאשר היה אוכל בשר היום, לא היה אוכל] גבינה עד למחר עד השתא [עתה, באותה שעה]. ואילו אנא [אני] בהא סעודתא [בסעודה זו] שאכל בה בשר הוה דלא אכילנא [שאין אני אוכל] גבינה, ואולם לסעודתא אחריתא [לסעודה אחרת] היום – אכילנא [אני אוכל] גבינה.

ד בדרך דומה אמר שמואל: אנא, להא מלתא, חלא בר חמרא לגבי

אבא [אני, לענין זה, כחומץ בן יין לגבי אבין]. שאילו אבא [אבין] הוה סייר נכסיה תרי זמני ביומא [היה מסייר, עובר ובודק נכסיו שתי פעמים ביום], ואנא לא סירנא אלא חדא זימנא [ואני איני מסייר אלא פעם אחת ביום]. ומעירים: בענין זה שמואל הולך לטעמיה [לשעמו, לשיטתו], שכן אמר שמואל: מאן דסייר נכסיה כל יומא משכח אסתירא [מי שמסייר נכסיו בכל יום מוצא מסתבין]. וכן מסופר כי אביו הוה סייר נכסיה כל יומא ויומא [היה מסייר נכסיו כל יום ויום], יומא חד פגע באריסיה דדרי פתכא דאופי [יום אחד פגש את ארסיו שנושא משא של עציס] שהתכוון לקחת לעצמו, אמר ליה [ל] אביו לאריס: הני להיכא? [אלה העצים להיכן] אתה נושאם? אמר ליה [ל] האריס: לבי מר [בבית אדוני]. אמר ליה [ל] אביו, שידע באריס שרצה לקחת את העצים לעצמו, כבר קדמוך רבנן [חכמים] שאמרו הוראה זו שצריך לסייר נכסיו, ומשום כך לא הצליחה לך מהשבתך הראשונה לגנוב את העצים. וכן מסופר כי רב אסי הוה סייר נכסיה כל יומא [היה מסייר נכסיו כל יום], אמר: היכא נינהו כל הני אסתירי [בבית?], אמר ר' ינאי: היכא נינהו המסתבעות? של מר שמואל? שהסויר לא העיל לי דבר. יומא חד חזא צינורא דבדקא בארעיה [יום אחד ראה אמת המים שפוצעה, וזורמים מים בשדה]. שקליה לגלימיה [פשט את גלימתו], כרכיה אותביה בגוה [כרך אותה ושם אותה בתוכה, כדי לסוכרה]. רמא קלא, אתו אינשי סכרוה [הריס את קולו לעזרה, באו אנשים וסכרוה את הפירצה]. אמר רב אסי: אשכחתינהו לכולהו איסתרי [מצאתי עכשיו את כל המסתבעות הללו] של מר שמואל, שאלמלא סיירתי בשדה, הייתי מאבד ממך רב.

ו בעמוד הקודם הוזכר דין נטילת ידים שבתוך הסעודה, ועתה מרחיבים דברים בענין זה. אמר רב אידי בר אבין, אמר רב יצחק בר אשיין: נטילת ידים של מים ראשונים, שלפני אכילת פת – הריהי מצוה מדברי חכמים. ואילו נטילת ידים במים אחרונים בסוף הסעודה, לפני ברכת המזון – הריהי חובה, החמורה מן המצוה. מיתבי [מקשים] על דברי רב אידי בר אבין שמה שנינו בברייתא: מים ראשונים ואחרונים – הריהם חובה, ואילו מים אמצעיים שבתוך הסעודה, בין מנות תבשילי האוכל – הריהם רשות. הרי אפוא שגם מים ראשונים הריהם חובה, ולא מצוה. ואמרים: אין זו סתירה, כי מצוה לגבי [אצל, ביחס] רשות – "חובה" קרי לה [קורא אותה]. ולכן קרא התנא למים ראשונים "חובה" בהשוואה למים אמצעיים. ואולם הגדרתה העצמית של נטילת מים ראשונים היא כ"מצוה" ולא כ"חובה".

ו בעמוד הקודם הוזכר דין נטילת ידים שבתוך הסעודה, ועתה מרחיבים דברים בענין זה. אמר רב אידי בר אבין, אמר רב יצחק בר אשיין: נטילת ידים של מים ראשונים, שלפני אכילת פת – הריהי מצוה מדברי חכמים. ואילו נטילת ידים במים אחרונים בסוף הסעודה, לפני ברכת המזון – הריהי חובה, החמורה מן המצוה. מיתבי [מקשים] על דברי רב אידי בר אבין שמה שנינו בברייתא: מים ראשונים ואחרונים – הריהם חובה, ואילו מים אמצעיים שבתוך הסעודה, בין מנות תבשילי האוכל – הריהם רשות. הרי אפוא שגם מים ראשונים הריהם חובה, ולא מצוה. ואמרים: אין זו סתירה, כי מצוה לגבי [אצל, ביחס] רשות – "חובה" קרי לה [קורא אותה]. ולכן קרא התנא למים ראשונים "חובה" בהשוואה למים אמצעיים. ואולם הגדרתה העצמית של נטילת מים ראשונים היא כ"מצוה" ולא כ"חובה".

ז למעלה הובאו דברי הברייתא בכיור דברי רב אידי בר אביי, ועתה דנים בה גופא [עצמה]. ובנוסחה המורחבת: מים ראשונים וכן מים אחרונים – הריהם חובה, ואילו מים אמצעיים – הריהם רשות. ועוד הברל בין סוגי המים הללו: מים ראשונים – נוטלין בין באופן שישפכו המים אל תוך כלי, בין שישפכו על גבי קרקע. ואילו מים אחרונים – אין נוטלין אלא באופן שישפכו המים אל תוך כלי, ואמרי לה [ויש אומרים] הלכה זו בנוסח שונה: מים אחרונים אין נוטלין על גבי קרקע. ושואלים: מאי בינייהו? [מה ההבדל להלכה ביניהם? ומשיבים:] הברל לענין נטילת מים אחרונים על קינסא [קניסין] עץ קטנים] המונחים על הארץ. לנוסח שמים אחרונים ניטלים רק לתוך כלי – אין נוטלים מים אחרונים על קסמי עץ. ואילו לנוסח שמים אחרונים ניטלים על גבי קרקע – נוטלים מים אחרונים על קסמי עץ. ועוד בהבדל שבין סוגי נטילת הידים הללו, מים ראשונים – נוטלין בין במים חמין בין בצוּזָן, ואילו מים אחרונים – אין נוטלין אלא בצוּזָן, ומדוע אין נוטלים במים חמים למים אחרונים? מפני שמים חמין מפעפעין [עושים כנקבים] את הידים, ואין הם מעבירין את הזוהמא [הלכלוך] שעל הידים.

ח שנינו בברייתא זו כי מים ראשונים נוטלין בין בחמין בין בצוּזָן. ובהסבר הדברים אמר רב יצחק בר יוסף, אמר ר' ינאי: לא שנו שנוטלים למים ראשונים במים חמים אלא בזמן שאין היד

ואחרונים חובה מים אחרונים (בסעודה). חובה. כרב אידי בר אבין בשם רב יצחק בר אשיין. וביאר הט"ז שהוא משום שהרי אמרו חכמים אחר כל אכילתך אכול מלח, ויש מלח סדומית שמסמא את העינים, וכיון שנגע במלח, כאשר הוא נותן אחר כך את ידו בעיניו הריהו מסמא אותו, ולכן צריך לנטול. כרב יהודה בנו של ר' חייה (להלן עמוד ב'). (רמב"ם. שם ה"ב. ג. ש"ע א"ח קפא, א.).

אמצעיים רשות מים אמצעיים. רשות (רצה – נוטל, רצה – אינו נוטל מ"ב). כברייתא. והוה דווקא בין תבשיל לתבשיל, אבל בין תבשיל לגבינה – חובה. כרב נחמן (להלן עמוד ב'). (רמב"ם שם ה"ג. ש"ע א"ח קעג, א.).

ראשונים נוטלין בין בכלי בין על גבי קרקע מים ראשונים ניטלים בין על גבי כלי בין על גבי קרקע. כברייתא. (רמב"ם שם ה"ז.).

אחרונים אין נוטלין אלא בכלי וכו' אין נוטלים מים אחרונים על גבי קרקע אלא בכלי, מפני רוח רעה ששורה עליהם (ויש סנהא לעובר עליהם. מ"ב). ואם אין לו כלי, נוטל על גבי עצים דקים וכיוצא בהן. כלשון השנייה בפירוש דברי הברייתא (לדעת הש"ע. וראה כס"מ וביאור הגר"א בדעת הרמב"ם). וכתב המג"א שבמקום שאין שם עוברים ושביום יכולים ליטול על גבי קרקע. ולכן לדעתו תחת השלחן מותר אף שלפעמים מסלקים את השלחן ממקומו, שכן הסתם בינתים התייבשו המים. (רמב"ם שם. ש"ע א"ח קפא, ב.).

מים ראשונים נוטלין בין בחמין בין בצוּזָן חמי האור, נוטלים מהם את הידים (למים ראשונים) אפילו הם חמים שהיו סולדת בהם (=כל שכריסו של תינוק נבחה הימנו). כלשון האחרונה בברייתא וכרב יצחק בר יוסף בשם רבי ינאי. (רמב"ם שם. ש"ע א"ח קס, ו.).

מסורת הש"ס
ב. שבת יט"א. ב"ב קס"א.
ג. ירושלמי ברכות פ"ח ח"א. חלה פ"ב ח"א.
תנחומא (נבור) פ' בלק סי' כד.

גדרות

האינדנא יש כתיי שחסרה בהם מלה זו.

למחר עד השתא בכת"י:

למחר כי השתא חדא זימנא בכת"י: **חדא זימנא ביומא**.

מאן דסייר נכסיה כל יומא בכת"י: **האי מאן דסייר נכסיה**.

הוה סייר נכסיה כל יומא יש בכת"י: **הוה קא אזיל למיסרייה לארעיה כל יומא**.

כל יומא ויומא יש בכת"י: **כל יומא**.

יומא חד פגע באריסיה דדרי בכת"י: **חד יומא פגע באריסיה דהוה קדרי**. אסי בכת"י: **אסי**.

היכא נינהו כל הני אסתירי בכת"י: **כולהו אסתירי**.

צינורא דבדקא בארעיה בכת"י: **שקל צינורא דבקה כותי בארעא**.

לגלימיה כרכיה בכת"י: **לגלימיה**.

אשכחתינהו לכולהו בכת"י: **אמר ודאי אשכחתינהו לכולהו**.

אשיין יש בכת"י: אשיא וכן: **אשיאן**.

ואחרונים חובה בכת"י: **מים אחרונים חובה**.

ראשונים נוטלין בכת"י: **מים ראשונים ניטלין**.

מאי בינייהו איכא בינייהו בכת"י: **איכא בינייהו**.

אחרונים אין נוטלין אלא בעונן מפני שחמין בכת"י: **מים אחרונים אין נוטלין אלא בעונן מפני שהחמין**.

רב יצחק בר יוסף אמר רבי ינאי יש בכת"י: **א"ר יוסף א"ר וכן: א"ר יוסף א"ר אילא וכן: אמר ר' יצחק ב"ר יוסף**.

החיים

אסתירא

שם מטבע יווני רומי, מהמילה היוונית κλάσσει (סטאטיר). מטבעות אלה כאשר היו עשויים זהב היו שווים סלע = ארבעה דנרים. אולם יש גם איסטרוא של מדינה, מטבעות נחושת שערכם פחות, והוא שמינית מן הערך הנקוב של המטבעות הגדולים.

מים אחרונים חובה

בגמרא מסבירים כי במלח יש לפעמים מלח סדומית (אולי מגנויום כלוריד – $MgCl_2$) העלול להזיק לעיניים, ולכן ראוי לרחוץ הידים לאחר האוכל שלא ייגזקו עיניו ממלח סדומית שעליהן.

אישים

אבי שמואל

ראה בחשלתות.

***אשטנ"ט** (צ"ל: אישטולניט), מן הצרפתית העתיקה esvolant – מתעופף, מתאייד.

בל הבשר

פרק שמיני

חולין

קה ע"ב

סולדת – נכויֹת, אִס היד סולֶּת נהן – נטלו ונשטנו מתורת מים. איכא דמתני לה אסיפא – לא שנו דלחרונים נחמין לה. מכלל כו' – דנהנך דלסך לחרונים, שני ללחשונים. שמלח סדומית יש – וחמרו חכמים: על כל אכילתך אכול מלת. וכיון דנגע צמלמ, כי הדך יהיז ידו לעינים – מסמא להו, ולפיכך ריזין לנטלן. ומשתבחה כי קורטא בכורא – אינה מויהי אלא קורט צנור. כל מילחא – מדד מלת, כמו (שמות טו) "וימודו צעומר": וכלו צעומרל. מאי – רזין לטול לחריו או לא? משום זוהמא – שריזן מסקית, ונרואו מלוסות. למישתי – כשאלס שומה, אין לוקמין כלוס מלפניו. דבר קלקלה – שמא יכעוס השומה, שספך צלוחו דגך הניטל, וכי יכעוס – יסמכן וימנך. רוח צרדא – *אשטורדישיין. חוץ לארבע אמות – שמוילאו חוץ ללרבע אמות של שולמן. דכנשי נשווראה – שמכזדין פירווי אלולין מן הצית. מנקיירותא – לנקך הצית, נקיין. מהדר אבתריה שרא דעניותא – שך הממונה על העניות היה רודף ללוכדו ולהציאו לדי עניות.

תוספות

לא שנו אלא בין תבשיל לתבשיל – אומר רבינו שמואל: דמייירי בשניהם של בשר או שניהם של גבינה, אבל "בין תבשיל" של בשר "לגבינה" שלפניו – חובה. אבל לגבינה של אחריו לא קאמר, דאפילו בנטילת ידים אסור לאכול עד סעודה אחרת, כדאמר לעיל "אכל בשר – אסור לאכול גבינה". ואין נראה לרבינו תם: ד"בין תבשיל לגבינה" משמע תבשיל תחלה, כדאמר לעיל "כמה ישחה בין בשר לגבינה? ולא כלום", ופריך: "והא אמר רב חסדא, אכל בשר – אסור לאכול גבינה! אלא כמה ישחה בין גבינה לבשר?" כו'. ועוד: "בין תבשיל לתבשיל" בשניהם של בשר או של גבינה, למה יש לו ליטול כלל? ומפרש רבינו תם: ד"בין תבשיל לתבשיל" – היינו, בין תבשיל דבשר לתבשיל של גבינה. דכיון דאין הבשר והגבינה בעין, וליכא אלא טעם, לא החמירו שיהא חובה ליטול ידיו בינתיים, ואינו אלא רשות. אבל בין תבשיל דבשר לגבינה, שהגבינה בעין – חובה. ויתכן פירוש זה אף לדברי האוסרין לאכול גבינה אחר בשר באותה סעודה, אפילו בנטילה וקינות.

– **לעניותא. ההוא גברא, דההו מהדר עליה שרא דעניותא, ולא הוה יכיל ליה** –

יארע דבר קלקלה בסעודה, ויכעס אותו אדם
ואחוזו כועס ואינו יכול לדבר עלול להיחנק. ואולם **אמר לי מר [אדוני] בטעם הדבר משום דקשי [שקשה. שמוין הדבר, שיש בו להביא לרוח צרדא (בלבול ואובדן דעת). ולא אמרן [אמרנו] שאין לעשות כן, אלא בזה דשקיל ולא מהדר (נשנוטל מן השולחן, ולא מחזיר). אבל משקל ואהדורי] – לית לן [אין לנו] בה איסור. וכמו כן לא אמרן [לא אמרנו] שאין לעשות כן אלא שלוקח דבר מן השולחן אל מחוץ לארבע אמות של מקום השולחן, אבל זה שלוקח דבר מן השולחן בתוך ארבע אמות של השולחן – לית לן [אין לנו] בה איסור. ולא אמרן [ולא אמרנו] אלא מידי דצריך לסעודתא [בדבר שצריך לסעודה], אבל מידי דלא צריך לסעודתא [דבר שלא צריך לסעודה] לית לן [אין לנו] בה איסור. ומסופר כי מר בר רב אשי קפיד אפילו אסיאתא ובוכנא דתבלי [היה מקפיד שלא לקחת דבר מהשולחן בשעה שאדם עומד ומחזיק כוס בידו, ואפילו על מכתשת ובוכנה של תבלינים], ככל מידי דצריכי לסעודתא [הדברים שצריכים לסעודה].**

ועוד כיוצא בזה אמר אביי כי מריש הוה אמינא
[מתחילה הייתי אומר] בטעם הדבר שהיא דכנשי נשווראה [זה שאוספים את הפירורים של הלחם אחר האוכל] הרי זה משום מנקירותא [נקיון]. אולם **אמר לי מר [אדוני] בטעם הדבר שהוא משום דקשי לעניותא** [שקשה, יכול לגרום לעניות]. ובענין זה מסופר, **ההוא גברא דהוה מהדר עליה שרא דעניותא, ולא הוה יכיל ליה** [אדם אחד שהיה מחזר אחריו שר העניות, לעשותו עני, ולא היה יכול לן

סולדת (נכויות) בהן מחמת החום. אבל בזמן שהיד סולדת בהן – אין נוטלין בהן למים ראשונים. ואיכא דמתני לה אסיפא [ויש ששונים אותה הלכה של ר' ינאי על סוף הברייתא]. ששנינו בה כי מים אחרונים אין נוטלין אלא בצונן, אבל בחמין – לא. ועל כך אמר רב יצחק בר יוסף, אמר ר' ינאי: לא שנו שאין נוטלים בחמים, אלא כאשר המים חמים עד שהיד סולדת בהן, אבל כאשר אין היד סולדת בהן – נוטלין בהם למים אחרונים. ומסיקים: מכלל נוסח זה אתה לומד שכך היא הלכה במים אחרונים, ואולם במים ראשונים, אף על פי שהמים חמים עד שהיד סולדת בהן – מותר ליטול בהם. ואינו בברייתא למעלה כי מים אמצעיים הריהם רשות, ובענין זה אמר רב נחמן: לא שנו כן אלא בנטילת ידים שבין תבשיל לתבשיל המוגשים בסעודה, אבל בין תבשיל לגבינה – אין זו רשות, אלא חובה היא ליטול ידיו.

ב ועוד שנינו בברייתא זו כי מים אחרונים הריהם חובה, ובענין זה אמר רב יהודה בריה [בנו] של ר' חייא: מפני מה אמרו חכמים כי מים אחרונים הריהם חובה? משום שלפעמים במלח שבאוכל מלח סדומית יש, שמלח זה מסמא (מעורר) את העינים, ולכן צריך לרחוץ את הידים כדי שלא יגע בידיו בעיניו בעוד המלח עליהן. אמר אביי: ומלח סדומית זה מצוי בשיעורים קטנים ביותר, שלפעמים הוא משתכח כי קורטא בכורא [נמצא כמו קורט במידת כור של מלח רגיל]. אמר ליה [לן] רב אחא בריה [בנו] של רבא לרב אשי: אדם שלכ מלחא מאי [מדד מלח מה דינו], האם אף הוא צריך ליטול ידיו מפני חשש מלח סדומית? אמר ליה [לן] רב אשי בתשובה: לא מבעיא [לא נצרכה לומר] באדם זה שוודאי צריך נטילת ידים.

ג ועוד בענין מים אחרונים, אמר אביי: מריש הוה אמינא [מתחילה הייתי אומר] בטעם הדבר שהיא דלא משו מיא בתראי על ארעא [זה שאין נוטלים מים אחרונים על הארץ] הריהו משום זוהמא (לכלוך). ואולם אמר לי מר [אדוני] כלומר, רבה בטעם הדבר שהוא משום דשריא [נשוודה] רוח רעה עלייהו [עליהם] והעובר עליהם עלול להיפגע.

וכיוצא בדבר אמר אביי כי מריש הוה אמינא [מתחילה הייתי אומר] בטעם הדבר שהאי דלא שקיל מידי מפתורא כי נקיט איניש כסא למשתי [זה שאמרו שאין לקחת דבר מן השולחן בזמן שאדם אחוז כוס לשתות בו] הרי זה שמא יארע דבר קלקלה בסעודה, ויכעס אותו אדם ואחוזו בכוס, שכן חפץ היה בדבר שנלקח מן השולחן, ומתוך שהוא כועס ואינו יכול לדבר עלול להיחנק. ואולם **אמר לי מר [אדוני] בטעם הדבר משום דקשי [שקשה. שמוין הדבר, שיש בו להביא לרוח צרדא (בלבול ואובדן דעת). ולא אמרן [אמרנו] שאין לעשות כן, אלא בזה דשקיל ולא מהדר (נשנוטל מן השולחן, ולא מחזיר). אבל משקל ואהדורי] – לית לן [אין לנו] בה איסור. וכמו כן לא אמרן [לא אמרנו] שאין לעשות כן אלא שלוקח דבר מן השולחן אל מחוץ לארבע אמות של מקום השולחן, אבל זה שלוקח דבר מן השולחן בתוך ארבע אמות של השולחן – לית לן [אין לנו] בה איסור. ולא אמרן [ולא אמרנו] אלא מידי דצריך לסעודתא [בדבר שצריך לסעודה], אבל מידי דלא צריך לסעודתא [דבר שלא צריך לסעודה] לית לן [אין לנו] בה איסור. ומסופר כי מר בר רב אשי קפיד אפילו אסיאתא ובוכנא דתבלי [היה מקפיד שלא לקחת דבר מהשולחן בשעה שאדם עומד ומחזיק כוס בידו, ואפילו על מכתשת ובוכנה של תבלינים], ככל מידי דצריכי לסעודתא [הדברים שצריכים לסעודה].**

עיונים
אבל היד סולדת בהן אין נוטלין בהן
בהגדרת מים חמים שהיד סולדת בהם, הסבירו ראשונים שהם חמים במידה כזו שהיד נכוית בהם (רש"י). ובטעם הדבר שאין הם ראויים לשמש במים לנטילת ידים כתבו, שמים כאלה נחשבים כמים שהשתנו, ואינם מוגדרים עור במים (רש"י). והסיקו אחרונים מדבריו כי אף אם אחר כך חזרו והצטננו המים – לא יועיל הדבר (פמ"ג). והוסיפו כי לטעם זה, שפסול המים החמים הוא משום השתנותם, מובנת דעתו של ר' יוחנן (להלן בעמ' הבא) הסובר שנטילים ידים בחמי טבריה – שאף שמים אלה חמים, ואולם כיון שכך הם מטבע ברייתם ולא השתנו, הריהם כשרים לנטילה. ואף לדעת חזקיה (שם) הסובר שאין נוטלים בחמי טבריה, כתב הרמב"ם בטעם הדבר שהוא משום שהם מרים ואין ראויים לשתית כלב. ורש"י כתב בטעמו של חזקיה שהוא משום חומם של המים, הרי הם גרועים מחמי האור, כיון שלא היתה להם מעולת ענת הכושר. ועוד כתבו שאין חמי טבריה כשרים לנטילה, מפני שבתחילת בריאתם לא היו ראויים לשתיה מחמת חומם, ואף לאחר שהתקררו, עדיין עומדים הם בפסולם (כס"מ הלכות ברכות פ"ו ה"ט).

לא שנו אלא בין תבשיל לתבשיל אבל בין תבשיל לגבינה חובה
יש שפירשו "בין תבשיל לתבשיל" – שני תבשילים מסוג אחד, ששניהם של בשר או ששניהם של גבינה. שבאלה מים אמצעיים הינם רשות. ר"בין תבשיל לגבינה" – בין תבשיל של בשר לגבינה שלפניו, שבאלה מים אמצעיים הינם חובה. אכן בין תבשיל של בשר לגבינה שלאחריו, אפילו לאחר נטילת ידים אסרה אבילת הגבינה (רשב"ם בתוס'). ויש שפירשו כי "בין תבשיל לתבשיל" – בין תבשיל בשר לתבשיל גבינה. שבאלה אמר רב נחמן כי מים אמצעיים הם רשות, כיון שאין הבשר והגבינה בעין, אלא כטעם בלבד בתבשיל, לא החמירו לחייב נטילת ידים אמצעיים בין זה לזה, ואין זו אלא רשות. וכונת השולן "בין תבשיל לגבינה" – בין תבשיל בשר לגבינה שלאחריו. שבמקרה זה, כיון שהגבינה הרידה בעין, לכך נטילת ידים בין זה לזה הריהי חובה (רי"ת). אכן נהגו להחמיר כשיטת הרשב"ם שלא לאכול גבינה אף לאחר אבילת תבשיל בשר. ואילו באבילת תבשיל בשר אחר תבשיל גבינה מצריכים ביניהם נטילת ידים (רמ"א יו"ד סי' פט, ס"ג). ומדבריו עולה כי יש להקל בעצם אבילת תבשיל גבינה לאחר תבשיל בשר, אכן כתבו אחרונים כי כעשוי נהגו לאסור אף בתבשיל גבינה אחר תבשיל בשר (רע"א בשם מהרש"ל).

דקשי לרוח צרדא
בפירוש הדברים העולה הצעות שונות. יש שאמרו שהכוונה לפגיעה נפשית באדם, כזו הבאה לידי ביטוי בהלם, עולפון, מבוכה (בעלה מלשון לעז שרשויה לפגנו). ויש

מסורת הש"ס

- עירובין יגב.
- פסחים קיא.ב.

גרסות

סולדת בהן **אבל היד סולדת**
בהן **אין נוטלין בהן**
בכתי"ם: **סולדת** בו **אבל היד סולדת**
בו **אסור מכלל דאחרונים**
אע"פ שאין היד **סולדת** בו **אסור**.

נוטלין מכלל
בכתי"ם: **מותר מכלל. נחמן לא שנו**
בכתי"ם: **לא שנו**.

יהודה בריה דרבי חייא
יש בכתי"ם: **א"ר בריה דר' חייא**
וכן: **א"ר הונא בריה דר' חייא**.

שמלח סדומית
יש שמסמא בכתי"ם: **מפני שמלח סדומית מסמא**.

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי
כל מלחא מאי אמר ליה לא מבעיא
יש כתי"י שחסרות בהם מלים אלה.

לא מבעיא
בכתי"ם: **כל שכן**.

שקיל מידי מפתורא
כי נקיט איניש כסא למשתי
בכתי"ם: **שקלי מידי דפתורא**
כי נקיט איניש כסא ויתיב אתכא.

דבר קלקלה
בכתי"ם: **דבר תקלה. צרדא**
יש בכתי"י: **צדדא**.

דשקיל ולא מהדר
בכתי"ם: **מישקל ולא מיהדר**.

נשווראה
משום מנקירותא
בכתי"ם: **נשוורא משום מנקותא**
ויש בכתי"י: נשוורא משום מנקדותא.

גברא דהוה מהדר עליה שרא
בכתי"ם: **דמהדר אבתריה שדא**.

יכול ליה דקא זהיר
אנשוורא
בכתי"ם: **יכול ליה משום דהוי קזהיר בנשוור'.**

לשון

סולדת

לפי רש"י, הסומך דעתו על פסוק סתום באיוב (ו, י), משמעות המלה היא – נרתעת. אכן הרד"ק מפרש את הפסוק באיוב על סמך שימוש המלה כאן, וסבור כי משמעות השורש היא – מתחממת, רותחת. ואילו רבינו חננאל משווה את שימוש השלשן כאן עם הביטוי בתלמוד הירושלמי ששם נאמר תמיד "היד שולטת בו", ואם כן המשמעות הפוכה היא, שיהייד סולדתי" משמע – כל עוד שהיד מסוגלת להחזיקו.

קורטא

משמעות המלה – משהו קטן, שבירר של דבר. מקור המלה מסופק, מלה זו קרובה במשמעותה למלה היוונית κερύσιον (קראסיון), וכנראה גם למשקל הקאראט המצוי במקומות שונים, והוא מקביל במובנו לרעיון של חרוב. אולם נראה כי מלים אלה עצמן יש להן מקור שמי. משום כך יש משערים כי "קורטי" הוא כשוינו צורה קל של "קרטי" במובן – חתך, כלומר, חתיכה קטנה.

כויה

הכור הוא מידת הנפח הגדולה ביותר הנוכרת במקורותינו. הכור מכיל שלוששים סאה, ושיעורו במידות ימינו הוא 480–240 ליטר (ההבדל הגדול בשיעורים תלוי במחלוקת דבדר מידות יסוד אחדות בהלכה).

אסיאתא

נראה שמקור המלה אסיאת (הנקראת אף אסינתיל) הוא בארמית, ומשמעה – מתכשת. ובעיקר, זו המשמשת לכתישות שעורים לעשיית שיכר.

בוכנא

מקור מלה זו לא נתברר היטב, ואף שרצו לדמותה ליוונית, הרי אין משמעותה שווה. מכל מקום משמעות המלה היא: כלי. ומכאן התרחבה המשמעות לגבי כל כלי מוארך בעל ראש עגול. וכן הושאלה המלה לעברית ("בוכנה") במשמעות זו.

ה ה י י ם

מלח סדומית

מלח סדומית הוזכר כאן הוא כפי הנראה מנגוניום כלוריד (MgCl₂) המצוי בריכוז עצום בים המלח. מנגוניום כלוריד עשוי להתערב בנקל במלח הרגיל (NaCl) שמפיקים בכמויות גדולות בסדום (ליד ים המלח) וכיון שהוא רעל, יש סכנה כי הכנסתו לעין על ידי ידים בלתי רחוצות תגרום דלקת בעין.

***אשטורדישיין**
מן הצרפתית העתיקה estordison – עילפון.

איבלי — על עשנים שנאפר. נפל לידאי — שלם יוכל ללקט הפירות מנין העשנים, ויהו למדרכ רגלים, ואלכדנו נכך. שמעיה — ההוא גברא להוא שרא. דקאמר ווי דאפקיה מביתיה — הוליאני זה ממקום מנוחמי. אופיא — **אשקומ"א. לכרסם — ריין הנאין לישקעיה שקועי — בתוך המשקה, עד שילכה מאליו. לכרסם דחמרא — שגא לו מחמת אופיא דחמרא. שכרא — רפואתו לשמות שכי. לכרסם דשכרא — שגא מחמת אופיא דשכרא, לישמי מיל. בתר עניא — זה שלם היה לו אלא מים לשמות. מכישא דאסר גינאה — שאין מוילאין סוס או כרישין מאגודה שאוגדין מוכרי ירק לאוכלו. כרעבתנותא — שאין יכול להמתין עד שיחירונו. לכשפים — הרואה אותו יכול לעשות לו כשפים, והנשמר ממנו — אין כשפים נוחין לחול עליו. מטרונותא — נכרית. אוחבן בהדיכו — הוסינו עמכם כשפיה. אמרה מילתא — למש של מכשפות. אסרתה לארבא — שלא זזה ממקומה. אמרי אינהו מילתא — אף הן היו נקילין בדבר, ועשין להליל עממם מיד המכשול. וליכא דלמרי שאמרו גס, ולא מוכחא מילתא. מאי איבעד לכו — שאין מכשפות שולטות בכם, שאתם נשמרין מכל דבר הקשה להן. דלא מקנח לכו בחספא — אין אתם מקנחין עמכם צמרם צנית הכסא, ואין אתם הורגין כינה צמלוצוס. מרזיבא — זינור המקלל מים מן הגג. שופכין — שמה ירדו עליו מים מאוסין המקללים מתשמיש המשמשין על הגג, ושופכין מי תשמיש, והן נאין לזינור. שקולאי — נושאי משאות נשכר. פקעה — ששגרה המזיק. שמתייה — למזיק. דאותביה באונאי — הוסינו צאנו, שהיינו ין גס. דצייר וחתים — כלומר, נחמד מכל אלו אין לנו רשות. דשדו מיא — השותה נכד, שופך תמלה מן המים לארץ. משום ציבתא — קסמין וקסין שעל פני המים. מים רעים — פעמים ששטה מהן עד, וזו תקנתן. דהוה בי רב פפא — שהיה משמשו. עד דחלפי מים הרעים — ששמו המזיקין מהן.

דקא זְהִיר אַנְשׁוּרָא טוּבָא. יוּמָא חַד פְּרָךְ לִיפְתָא אִיבְלִי. אָמַר: הֶשְׁתָּא וְדָאי נָפַל בִּידָאי. בְּתַר דְּאָכִיל, אִייתִי מָרָא, עֲקְרִינְהוּ לִיבְלִי, שְׂדִינְהוּ לְנִהָרָא. שְׂמַעִיה דְּקָאָמַר: וְוִי, דְּאֶפְקִיָה הֵהוּא גְבָרָא מְבִיתִיה!

דְּ וְאָמַר אַבְיִי: מְרִישׁ הָהּ אָמִינָא, הָאִי דְלָא שְׂתִי אופיא — משום מאיסותא. אָמַר לִי מָר: מְשׁוּם דְקָשִׁי לְכַרְסִם. מִישְׁתִּיה — קָשָׁה לְכַרְסִם, מִינְפַח בִּיה — קָשִׁיא לְרִישָׁא, מְדַחִייה — קָשִׁיא לְעֵינֵינָא. מֵאִי תַקְנִיתִיה? לְשַׁקְעִיה שְׁקוּעִי. לְכַרְסִם דְחַמְרָא — שִׁיכְרָא, דְשִׁיכְרָא — מֵיָא, דְמֵיָא — לִית לִיה תַקְנִיתָא. וְהֵינִי דְאָמְרִי אִינְשִׁי: יְבִתַר עֲנִיָא אֲזַלָא עֲנִיּוּתָא.

דְּ וְאָמַר אַבְיִי: מְרִישׁ הָהּ אָמִינָא, הָאִי דְלָא אָכִיל יִרְקָא מְפִישָׁא דְאָסַר גִּינָאָה — מְשׁוּם דְמִיחֵזִי פְרַעַבְתְּנוּתָא. אָמַר לִי מָר: מְשׁוּם דְקָשִׁי לְכַרְסִים. יִרְבַּ חֶסְדָא וְרַבָּה בַר רַב הוֹנָא הוּוּ קְאֻזְלִי בְאַרְבָּא. אָמַרְהָ לְהוּ הֵהִיא מְטְרוֹנִיתָא: אוּתְבָן בְּהַדִּיכּוּ! לָא אוּתְבוּהָ, אָמַרְהָ מְלִתָא — אֶסְתְּתָהּ לְאַרְבָּא. אָמְרוּ אִינְהוּ מִלְתָא — שְׂרִיָהָ. אָמַרְהָ לְהוּ: מֵאִי אִיעְבִּיד לְכוּ, דְלָא מְקַנְחַת לְכוּ בַחֶסְפָא, וְלָא קָטִיל לְכוּ פִינְהָ אֲמַנְיִכוּ, וְלָא אָכִיל לְכוּ יִרְקָא מְכִילָשָׁא דְאָסַר גִּינָאָה.

דְּ וְאָמַר אַבְיִי: מְרִישׁ הָהּ אָמִינָא, הָאִי דְלָא אָכִיל יִרְקָא דְנָפַל אַתְפָּא — מְשׁוּם מְאִיסוּתָא, אָמַר לִי מָר: מְשׁוּם דְקָשָׁה לְרִיחַ הַפָּה. וְאָמַר אַבְיִי: מְרִישׁ הָהּ אָמִינָא, הָאִי דְלָא אָכִיל יִרְקָא מְפִישָׁא דְאָסַר גִּינָאָה — מְשׁוּם דְמִיחֵזִי פְרַעַבְתְּנוּתָא. אָמַר לִי מָר: מְשׁוּם דְקָשִׁי לְכַרְסִים. יִרְבַּ חֶסְדָא וְרַבָּה בַר רַב הוֹנָא הוּוּ קְאֻזְלִי בְאַרְבָּא. אָמַרְהָ לְהוּ הֵהִיא מְטְרוֹנִיתָא: אוּתְבָן בְּהַדִּיכּוּ! לָא אוּתְבוּהָ, אָמַרְהָ מְלִתָא — שְׂרִיָהָ. אָמַרְהָ לְהוּ: מֵאִי אִיעְבִּיד לְכוּ, דְלָא מְקַנְחַת לְכוּ בַחֶסְפָא, וְלָא קָטִיל לְכוּ פִינְהָ אֲמַנְיִכוּ, וְלָא אָכִיל לְכוּ יִרְקָא מְכִילָשָׁא דְאָסַר גִּינָאָה.

דְּ וְאָמַר אַבְיִי: מְרִישׁ הָהּ אָמִינָא, הָאִי דְלָא אָכִיל יִרְקָא דְנָפַל אַתְפָּא — מְשׁוּם מְאִיסוּתָא, אָמַר לִי מָר: מְשׁוּם דְקָשָׁה לְרִיחַ הַפָּה. וְאָמַר אַבְיִי: מְרִישׁ הָהּ אָמִינָא, הָאִי דְלָא אָכִיל יִרְקָא מְפִישָׁא דְאָסַר גִּינָאָה — מְשׁוּם דְמִיחֵזִי פְרַעַבְתְּנוּתָא. אָמַר לִי מָר: מְשׁוּם דְקָשִׁי לְכַרְסִים. יִרְבַּ חֶסְדָא וְרַבָּה בַר רַב הוֹנָא הוּוּ קְאֻזְלִי בְאַרְבָּא. אָמַרְהָ לְהוּ הֵהִיא מְטְרוֹנִיתָא: אוּתְבָן בְּהַדִּיכּוּ! לָא אוּתְבוּהָ, אָמַרְהָ מְלִתָא — שְׂרִיָהָ. אָמַרְהָ לְהוּ: מֵאִי אִיעְבִּיד לְכוּ, דְלָא מְקַנְחַת לְכוּ בַחֶסְפָא, וְלָא קָטִיל לְכוּ פִינְהָ אֲמַנְיִכוּ, וְלָא אָכִיל לְכוּ יִרְקָא מְכִילָשָׁא דְאָסַר גִּינָאָה.

דְּ וְאָמַר אַבְיִי: מְרִישׁ הָהּ אָמִינָא, הָאִי דְלָא אָכִיל יִרְקָא מְפִישָׁא דְאָסַר גִּינָאָה — מְשׁוּם דְמִיחֵזִי פְרַעַבְתְּנוּתָא. אָמַר לִי מָר: מְשׁוּם דְקָשִׁי לְכַרְסִים. יִרְבַּ חֶסְדָא וְרַבָּה בַר רַב הוֹנָא הוּוּ קְאֻזְלִי בְאַרְבָּא. אָמַרְהָ לְהוּ הֵהִיא מְטְרוֹנִיתָא: אוּתְבָן בְּהַדִּיכּוּ! לָא אוּתְבוּהָ, אָמַרְהָ מְלִתָא — שְׂרִיָהָ. אָמַרְהָ לְהוּ: מֵאִי אִיעְבִּיד לְכוּ, דְלָא מְקַנְחַת לְכוּ בַחֶסְפָא, וְלָא קָטִיל לְכוּ פִינְהָ אֲמַנְיִכוּ, וְלָא אָכִיל לְכוּ יִרְקָא מְכִילָשָׁא דְאָסַר גִּינָאָה.

דְּ וְאָמַר אַבְיִי: מְרִישׁ הָהּ אָמִינָא, הָאִי דְלָא אָכִיל יִרְקָא מְפִישָׁא דְאָסַר גִּינָאָה — מְשׁוּם דְמִיחֵזִי פְרַעַבְתְּנוּתָא. אָמַר לִי מָר: מְשׁוּם דְקָשִׁי לְכַרְסִים. יִרְבַּ חֶסְדָא וְרַבָּה בַר רַב הוֹנָא הוּוּ קְאֻזְלִי בְאַרְבָּא. אָמַרְהָ לְהוּ הֵהִיא מְטְרוֹנִיתָא: אוּתְבָן בְּהַדִּיכּוּ! לָא אוּתְבוּהָ, אָמַרְהָ מְלִתָא — שְׂרִיָהָ. אָמַרְהָ לְהוּ: מֵאִי אִיעְבִּיד לְכוּ, דְלָא מְקַנְחַת לְכוּ בַחֶסְפָא, וְלָא קָטִיל לְכוּ פִינְהָ אֲמַנְיִכוּ, וְלָא אָכִיל לְכוּ יִרְקָא מְכִילָשָׁא דְאָסַר גִּינָאָה.

דְּ וְאָמַר אַבְיִי: מְרִישׁ הָהּ אָמִינָא, הָאִי דְלָא אָכִיל יִרְקָא מְפִישָׁא דְאָסַר גִּינָאָה — מְשׁוּם דְמִיחֵזִי פְרַעַבְתְּנוּתָא. אָמַר לִי מָר: מְשׁוּם דְקָשִׁי לְכַרְסִים. יִרְבַּ חֶסְדָא וְרַבָּה בַר רַב הוֹנָא הוּוּ קְאֻזְלִי בְאַרְבָּא. אָמַרְהָ לְהוּ הֵהִיא מְטְרוֹנִיתָא: אוּתְבָן בְּהַדִּיכּוּ! לָא אוּתְבוּהָ, אָמַרְהָ מְלִתָא — שְׂרִיָהָ. אָמַרְהָ לְהוּ: מֵאִי אִיעְבִּיד לְכוּ, דְלָא מְקַנְחַת לְכוּ בַחֶסְפָא, וְלָא קָטִיל לְכוּ פִינְהָ אֲמַנְיִכוּ, וְלָא אָכִיל לְכוּ יִרְקָא מְכִילָשָׁא דְאָסַר גִּינָאָה.

דְּ וְאָמַר אַבְיִי: מְרִישׁ הָהּ אָמִינָא, הָאִי דְלָא אָכִיל יִרְקָא מְפִישָׁא דְאָסַר גִּינָאָה — מְשׁוּם דְמִיחֵזִי פְרַעַבְתְּנוּתָא. אָמַר לִי מָר: מְשׁוּם דְקָשִׁי לְכַרְסִים. יִרְבַּ חֶסְדָא וְרַבָּה בַר רַב הוֹנָא הוּוּ קְאֻזְלִי בְאַרְבָּא. אָמַרְהָ לְהוּ הֵהִיא מְטְרוֹנִיתָא: אוּתְבָן בְּהַדִּיכּוּ! לָא אוּתְבוּהָ, אָמַרְהָ מְלִתָא — שְׂרִיָהָ. אָמַרְהָ לְהוּ: מֵאִי אִיעְבִּיד לְכוּ, דְלָא מְקַנְחַת לְכוּ בַחֶסְפָא, וְלָא קָטִיל לְכוּ פִינְהָ אֲמַנְיִכוּ, וְלָא אָכִיל לְכוּ יִרְקָא מְכִילָשָׁא דְאָסַר גִּינָאָה.

דְּ וְאָמַר אַבְיִי: מְרִישׁ הָהּ אָמִינָא, הָאִי דְלָא אָכִיל יִרְקָא מְפִישָׁא דְאָסַר גִּינָאָה — מְשׁוּם דְמִיחֵזִי פְרַעַבְתְּנוּתָא. אָמַר לִי מָר: מְשׁוּם דְקָשִׁי לְכַרְסִים. יִרְבַּ חֶסְדָא וְרַבָּה בַר רַב הוֹנָא הוּוּ קְאֻזְלִי בְאַרְבָּא. אָמַרְהָ לְהוּ הֵהִיא מְטְרוֹנִיתָא: אוּתְבָן בְּהַדִּיכּוּ! לָא אוּתְבוּהָ, אָמַרְהָ מְלִתָא — שְׂרִיָהָ. אָמַרְהָ לְהוּ: מֵאִי אִיעְבִּיד לְכוּ, דְלָא מְקַנְחַת לְכוּ בַחֶסְפָא, וְלָא קָטִיל לְכוּ פִינְהָ אֲמַנְיִכוּ, וְלָא אָכִיל לְכוּ יִרְקָא מְכִילָשָׁא דְאָסַר גִּינָאָה.

דְּ וְאָמַר אַבְיִי: מְרִישׁ הָהּ אָמִינָא, הָאִי דְלָא אָכִיל יִרְקָא מְפִישָׁא דְאָסַר גִּינָאָה — מְשׁוּם דְמִיחֵזִי פְרַעַבְתְּנוּתָא. אָמַר לִי מָר: מְשׁוּם דְקָשִׁי לְכַרְסִים. יִרְבַּ חֶסְדָא וְרַבָּה בַר רַב הוֹנָא הוּוּ קְאֻזְלִי בְאַרְבָּא. אָמַרְהָ לְהוּ הֵהִיא מְטְרוֹנִיתָא: אוּתְבָן בְּהַדִּיכּוּ! לָא אוּתְבוּהָ, אָמַרְהָ מְלִתָא — שְׂרִיָהָ. אָמַרְהָ לְהוּ: מֵאִי אִיעְבִּיד לְכוּ, דְלָא מְקַנְחַת לְכוּ בַחֶסְפָא, וְלָא קָטִיל לְכוּ פִינְהָ אֲמַנְיִכוּ, וְלָא אָכִיל לְכוּ יִרְקָא מְכִילָשָׁא דְאָסַר גִּינָאָה.

מסורת הש"ס
ג. בייק צבא. בייב קעב.ג.
ערכין כג.א. ילקיש תורה תקנב.
ד. שבת פא.ב.

גרסות

כרך לימטא איבלי בכתי"מ:
אכל נהמא איובלא.
ליבלי שדינהו לנהרא בכתי"מ:
ליובלא.

אופיא בכתי"מ: חופיא.
שיכרא דשיכרא מיא בכתי"מ:
שיכרא מעבר ליה דשיכרא
מיא מעברי ליה.

אמרה להו היא מטרונותא
אותבן יש בכתי"מ: אתיא היא
מטרונותא א"ל אותבן.
אמניכו בכתי"מ: על מנא.

ואמר אבוי מריש הוה אמיא
האי דלא אכלי ירקא דנפל
אתכא משום מאיסותא אמר
לי מר משום דקשה לריח הפה
בכתי"מ חסרה מימרא זו.

דשכיחי מזיקין בכתי"מ:
דשכיחי תותיה מזיקין.
דרו חיתא דחמרא בכתי"מ:
דרו חמרא.

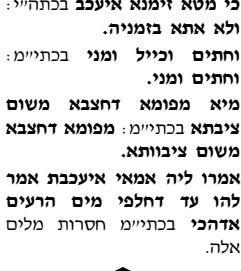
אפיק שיפורי בכתי"מ חסרות
מליס אלה.
כי אותביה באונאי אמר ליה
את בדוכתא דשכיחי רבים מאי
בעית את הוה דשנית בכתי"מ:
אותביה באוניה א"ל אפילו
הכי באתרא דשכיחי רבים לית
לך רשותא למיתב את שנית.

ליקבע לי מר זימנא ואפרע
בכתי"מ: קבע לי זמנא דנפרע.
כי מטא זימנא איעכב בכתי"מ:
ולא אתא בזמניה.

וחתים וכילי ומני בכתי"מ:
וחתים ומני.
מיא מפומא דחצבא משום
ציבתא בכתי"מ: מפומא דחצבא
משום ציבותא.

אמרו ליה אמאי איעכבת אמר
להו עד דחלמי מים הרעים
אדהכי בכתי"מ חסרות מליס
אלה.

חצבא
החיים

חצבא

חצבא היה כלי חרס גדול למדי,
שימש לצרכים שונים. פעמים
השתמשו בו כדלי — לשאוב
מים, ופעמים לאחסון משקים
שונים או לשרות דברים בתוכו.

עיונים

אמרו אינהו מילתא שריוה רשיי מסביר בפירושו הראשון שאף רב חסדא ורבה בר רב הונא היו בקיאים בכשפים, וכדי להציל את עצמם מיד גבירה זו, השתמשו אף הם בכישוף. שלא אסרה תורה כישוף בו הצלה. ובאופן אחר פירש רב חסדא ורבה השתמשו להצלתם באחד מן השמות הקדושים. וסיכס רשיי כי "לא מוכחא מילתא", שאין הכרע מדברי הגמרא איזה מן הפירושים הוא הנכון. הובא בספרים בשם הבעש"ט שהקשה: אמנם אין מקום להביא מה אמרה אותה גבירה, אבל ראוי להביא מה היה הדבר שאמרו רב חסדא ורבה בר רב הונא, ששם של טהרה היה

דְּ וְאָמַר אַבְיִי: מְרִישׁ הָהּ אָמִינָא, הָאִי דְלָא אָכִיל יִרְקָא מְפִישָׁא דְאָסַר גִּינָאָה — מְשׁוּם דְמִיחֵזִי פְרַעַבְתְּנוּתָא. אָמַר לִי מָר: מְשׁוּם דְקָשִׁי לְכַרְסִים. יִרְבַּ חֶסְדָא וְרַבָּה בַר רַב הוֹנָא הוּוּ קְאֻזְלִי בְאַרְבָּא. אָמַרְהָ לְהוּ הֵהִיא מְטְרוֹנִיתָא: אוּתְבָן בְּהַדִּיכּוּ! לָא אוּתְבוּהָ, אָמַרְהָ מְלִתָא — שְׂרִיָהָ. אָמַרְהָ לְהוּ: מֵאִי אִיעְבִּיד לְכוּ, דְלָא מְקַנְחַת לְכוּ בַחֶסְפָא, וְלָא קָטִיל לְכוּ פִינְהָ אֲמַנְיִכוּ, וְלָא אָכִיל לְכוּ יִרְקָא מְכִילָשָׁא דְאָסַר גִּינָאָה.

דְּ וְאָמַר אַבְיִי: מְרִישׁ הָהּ אָמִינָא, הָאִי דְלָא אָכִיל יִרְקָא מְפִישָׁא דְאָסַר גִּינָאָה — מְשׁוּם דְמִיחֵזִי פְרַעַבְתְּנוּתָא. אָמַר לִי מָר: מְשׁוּם דְקָשִׁי לְכַרְסִים. יִרְבַּ חֶסְדָא וְרַבָּה בַר רַב הוֹנָא הוּוּ קְאֻזְלִי בְאַרְבָּא. אָמַרְהָ לְהוּ הֵהִיא מְטְרוֹנִיתָא: אוּתְבָן בְּהַדִּיכּוּ! לָא אוּתְבוּהָ, אָמַרְהָ מְלִתָא — שְׂרִיָהָ. אָמַרְהָ לְהוּ: מֵאִי אִיעְבִּיד לְכוּ, דְלָא מְקַנְחַת לְכוּ בַחֶסְפָא, וְלָא קָטִיל לְכוּ פִינְהָ אֲמַנְיִכוּ, וְלָא אָכִיל לְכוּ יִרְקָא מְכִילָשָׁא דְאָסַר גִּינָאָה.

דְּ וְאָמַר אַבְיִי: מְרִישׁ הָהּ אָמִינָא, הָאִי דְלָא אָכִיל יִרְקָא מְפִישָׁא דְאָסַר גִּינָאָה — מְשׁוּם דְמִיחֵזִי פְרַעַבְתְּנוּתָא. אָמַר לִי מָר: מְשׁוּם דְקָשִׁי לְכַרְסִים. יִרְבַּ חֶסְדָא וְרַבָּה בַר רַב הוֹנָא הוּוּ קְאֻזְלִי בְאַרְבָּא. אָמַרְהָ לְהוּ הֵהִיא מְטְרוֹנִיתָא: אוּתְבָן בְּהַדִּיכּוּ! לָא אוּתְבוּהָ, אָמַרְהָ מְלִתָא — שְׂרִיָהָ. אָמַרְהָ לְהוּ: מֵאִי אִיעְבִּיד לְכוּ, דְלָא מְקַנְחַת לְכוּ בַחֶסְפָא, וְלָא קָטִיל לְכוּ פִינְהָ אֲמַנְיִכוּ, וְלָא אָכִיל לְכוּ יִרְקָא מְכִילָשָׁא דְאָסַר גִּינָאָה.

דְּ וְאָמַר אַבְיִי: מְרִישׁ הָהּ אָמִינָא, הָאִי דְלָא אָכִיל יִרְקָא מְפִישָׁא דְאָסַר גִּינָאָה — מְשׁוּם דְמִיחֵזִי פְרַעַבְתְּנוּתָא. אָמַר לִי מָר: מְשׁוּם דְקָשִׁי לְכַרְסִים. יִרְבַּ חֶסְדָא וְרַבָּה בַר רַב הוֹנָא הוּוּ קְאֻזְלִי בְאַרְבָּא. אָמַרְהָ לְהוּ הֵהִיא מְטְרוֹנִיתָא: אוּתְבָן בְּהַדִּיכּוּ! לָא אוּתְבוּהָ, אָמַרְהָ מְלִתָא — שְׂרִיָהָ. אָמַרְהָ לְהוּ: מֵאִי אִיעְבִּיד לְכוּ, דְלָא מְקַנְחַת לְכוּ בַחֶסְפָא, וְלָא קָטִיל לְכוּ פִינְהָ אֲמַנְיִכוּ, וְלָא אָכִיל לְכוּ יִרְקָא מְכִילָשָׁא דְאָסַר גִּינָאָה.

דְּ וְאָמַר אַבְיִי: מְרִישׁ הָהּ אָמִינָא, הָאִי דְלָא אָכִיל יִרְקָא מְפִישָׁא דְאָסַר גִּינָאָה — מְשׁוּם דְמִיחֵזִי פְרַעַבְתְּנוּתָא. אָמַר לִי מָר: מְשׁוּם דְקָשִׁי לְכַרְסִים. יִרְבַּ חֶסְדָא וְרַבָּה בַר רַב הוֹנָא הוּוּ קְאֻזְלִי בְאַרְבָּא. אָמַרְהָ לְהוּ הֵהִיא מְטְרוֹנִיתָא: אוּתְבָן בְּהַדִּיכּוּ! לָא אוּתְבוּהָ, אָמַרְהָ מְלִתָא — שְׂרִיָהָ. אָמַרְהָ לְהוּ: מֵאִי אִיעְבִּיד לְכוּ, דְלָא מְקַנְחַת לְכוּ בַחֶסְפָא, וְלָא קָטִיל לְכוּ פִינְהָ אֲמַנְיִכוּ, וְלָא אָכִיל לְכוּ יִרְקָא מְכִילָשָׁא דְאָסַר גִּינָאָה.

דְּ וְאָמַר אַבְיִי: מְרִישׁ הָהּ אָמִינָא, הָאִי דְלָא אָכִיל יִרְקָא מְפִישָׁא דְאָסַר גִּינָאָה — מְשׁוּם דְמִיחֵזִי פְרַעַבְתְּנוּתָא. אָמַר לִי מָר: מְשׁוּם דְקָשִׁי לְכַרְסִים. יִרְבַּ חֶסְדָא וְרַבָּה בַר רַב הוֹנָא הוּוּ קְאֻזְלִי בְאַרְבָּא. אָמַרְהָ לְהוּ הֵהִיא מְטְרוֹנִיתָא: אוּתְבָן בְּהַדִּיכּוּ! לָא אוּתְבוּהָ, אָמַרְהָ מְלִתָא — שְׂרִיָהָ. אָמַרְהָ לְהוּ: מֵאִי אִיעְבִּיד לְכוּ, דְלָא מְקַנְחַת לְכוּ בַחֶסְפָא, וְלָא קָטִיל לְכוּ פִינְהָ אֲמַנְיִכוּ, וְלָא אָכִיל לְכוּ יִרְקָא מְכִילָשָׁא דְאָסַר גִּינָאָה.

(כמובא ברשיי שבת פא.ב.)! והשיב שרב חסדא ורבה בר רב הונא אמרו את הפסוק "מכשפה לא תחיה" (שמות כב, ז), שראשי תיבות הפסוק עולים "מלתא", ויש בו כח לביטול הכישוף (בעשיט על התורה, פרשת משפטים).
האי דשדי מיא מפומא דחצבא יש שפירש בטעם הדבר שהוא מפני החשש ששתה מהם שר (רשיי), ויש שפירש שהוא מפני ששרה עליהם רוח רעה (רבינו גרשום), ויש שהוכיחו מכאן כי בלשון חכמים "רוח רעה" ו"רש" הריהם דבר אחד (שו"ת התערורת תשובה, שו"ת מהר"ם בריסק).

